13th INTERNATIONAL MAY 19 INNOVATIVE SCIENTIFIC
APPROACHES CONGRESS
May 19-20, 2025 / Samsun, Türkiye
WEB: https://www.19mayis.org
E-MAIL: 19mayiskongresi@gmail.com

ARNAVUT ULUSAL KİMLİĞİNİN OLUŞUMU ve NAİM FRASHËRİ

Dr. Öğr. Üyesi Arzu ERMAN
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü
ORCID: 0000-0002-3657-0246

ÖZET
Balkanlardaki en eski halklardan biri olan Arnavutların yaşadığı topraklar 14.yüzyıldan itibaren fethedilmeye başlanmış ve Arnavutluk 15.yüzyılın 2. yarısında tamamen Türk egemenliğine girmiştir. 19.yüzyılda Osmanlı Devleti'nin çözülme sürecinde Balkan uluslarının birer birer bağımsızlıklarını kazanması nedeniyle Arnavutlar da kendi ulusal kimliklerini oluşturmaya yönelik faaliyetler içerisine girmiş ve bağımsız ulus devletlerini kurmayı hedeflemişlerdir. Dolayısıyla Arnavut milliyetçiliği de 19. yüzyıldaki diğer Balkan milliyetçilikleri ile aynı bağlam içinde yer almış ve yüzyılın ikinci yarısında önem kazanarak siyasal bir karaktere bürünmüştür. Arnavutlar, Osmanlı Devleti'nden ayrılarak bağımsızlığını kazanan son Balkan ulusu olmuştur. Arnavut nüfusunun büyük çoğunluğu Müslüman olmakla birlikte Ortodoks ve Katolik Arnavutların varlığı dini bakımdan bir türdeşliğin önüne geçmiştir. Ayrıca diğer Balkan milliyetçiliklerinden farklı olarak kilise ya da okul ağına sahip olmaması onları dil ve kültür temelli bir ulus inşasına yöneltmiştir. Bu bağlamda Naim Fraşëri Arnavut ulusal kimliğinin oluşumunda son derece önemli bir rol oynamıştır. Ulusu, dil ortaklığı temeline indirgeyerek Arnavutları şanlı geçmişe sahip bir millet olarak tanımlamıştır. Yazdığı okul kitapları ile eğitimi önemli bir araç olarak kullanmış, çocuklara ana dillerini öğretmeyi hedeflemiş ve dilin milli bir kimlik kazanmasına çalışmıştır. Dinsel çeşitlilik nedeniyle kan ortaklığı, ortak kültür ve ortak vatan gibi temalara odaklanmıştır. Ayrıca Bektaşilik ile Arnavut milliyetçiliği arasında bir bağ kurmaya çalışmıştır. Bu çalışmada, Arnavut milli kimliğinin oluşumu ve onların modern bir ulus olarak tanımlanmasında Naim Fraşëri'nin etkisi incelenecektir.
Anahtar kelimeler: Arnavutluk, Osmanlı Devleti, Milliyetçilik, Naim Fraşëri, Balkanlar

FORMATION of ALBANIAN NATIONAL IDENTITY and NAIM FRASHËRI

ABSTRACT
The lands inhabited by Albanians, one of the oldest nation in the Balkans began to be conquered beginning from the 14th century and Albania came completely under the Turkish domination in the second half of the 15th century. In the 19th century, as the Ottoman Empire entered a process of dissolution and the Balkan nations gained their independence one by one, Albanians also establishing their own national identities they tried to form the independent government. Therefore, Albanian nationalism was also in the same context as the Balkan nationalisms of the 19th century; however, it gained importance in the second half of the century and took on a political character, and Albanians became the last Balkan nation to gain independence by separating from the Ottoman Empire. Although the vast majority of the Albanian population is Muslim, the presence of Orthodox and Catholic Albanians prevented a homogeneity in terms of religion. In addition, unlike other Balkan nationalisms, the fact that they did not have a church or school regulation led them to build a nation based on language and culture. In this context, Naim Frashëri played an extremely important role in the formation of the Albanian national identity. He defined the Albanians as a nation with a glorious past by reducing the nation to the base of common language. He used education as an important tool with the school books he wrote, aimed to teach children their mother tongue and tried to give the language a national identity.

He tried to establish a connection between Bektashism and Albanian nationalism by emphasizing definitions focusing on religious diversity, common blood , common culture and land. In this study, the effect of Naim Frashëri on the formation of the Albanian national identity and their definition as a modern nation will be examined.
Keywords: Albania, Ottoman Empire, Nationalism, Naim Frashëri, The Balkans.

GİRİŞ

Avrupa'nın güneydoğusunda yer alan Balkanlar, Bizans İmparatorluğu'nun uzun süreli siyasi, hukuki, dini ve kültürel etkisi altında kalmıştır. Ardından Osmanlı Devleti, bölgede yaklaşık 500 yıl sürecek olan siyasi birliğini kurarak varlığını 14. yüzyıldan 20. yüzyılın başlarına kadar devam ettirmiştir. Balkanlar, 19. yüzyılın sonunda sadece bir coğrafyayı tanımlamak yerine siyasal bir yan anlam alarak Osmanlı İmparatorluğundan ayrılan devletleri tanımlamada kullanılmıştır. Dolayısıyla bu eski siyasi ve coğrafi birimler 19. yüzyılda milliyetçi akımların etkisiyle Osmanlı Devleti'nden ayrılmış ve küçük ulus devletler haline gelmiştir. Arnavutlar ise 20. yüzyılın başında Osmanlı Devleti'nden ayrılarak bağımsız devletlerini kuran son Balkan ulusu olmuştur. (Todorova, 2013, s.36, 75-76). 19.yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki konumunun zayıflaması ve devletin bunu önlemede yetersiz kalması nedeniyle Arnavutlar, kendileri için kurtuluş planı hazırlamış ve özerk bir Arnavut bölgesi oluşturmaya çalışmışlardır. Nitekim Rusya ile yapılan 1877-1878 Savaşı sonrasında imzalanan Ayastefanos Antlaşması ile Rusya, Arnavutluk'u parçalayarak toprakların Sırbistan, Bulgaristan ve Karadağ arasında paylaşılmasını öngörmüştür. Osmanlı Devleti'nin sınırlarını büyük oranda daraltarak toprak kaybetmesi anlamına gelecek bu antlaşma ile Rusya'nın bölgede güçlenmesini istemeyen Avusturya-Macaristan ve İngiltere, bu antlaşmaya müdahale etmiş ve yerine Berlin Antlaşması imzalanmıştır. (Smakaj, 2002, s.114-115). Bu antlaşmayla Sırbistan ve Romanya bağımsız olurken, bir önceki antlaşmaya göre sınırları daraltılmış bir Bulgar Prensliği ortaya çıkmıştır. (Gencer, 1992, s.517). Osmanlı Devleti'nin gerilemesi ve Balkanlar'daki Hristiyan devletlerin bağımsızlıklarını kazanmaya başlamasıyla Arnavutlar da milliyetçiliğe uygun programlar geliştirerek, Yanya, Kosova, Manastır ve İşkodra'dan oluşacak bir Arnavut devletinin kurulmasını amaçlamışlardır. (Jelavich, 2013, s.89). Nitekim Avrupa'da Ortaçağ gibi erken bir dönemde başlayan ama Fransız Devrimi ile itici bir güç kazanan ulus devletlerin oluşum süreci belli bir toprak parçasında yerleşmiş olan ayrı halkların tek bir millete mensup insanlar haline dönüştürülmesine yol açmıştır. Milliyetçi akımlara ilişkin literatürde gördüğümüz üzere genelde bir etnik grup önce kendi milli şuurunu idrak etmeye yönelik aşamadan geçtikten sonra kendi siyasi kaderini tayin ederek devlet kurma aşamasına ulaşmak için bir kurtuluş mücadelesi başlatmıştır. (Karakasidou, 2010, s.22-23). Arnavutlar da böyle bir süreçten geçmiştir. Ancak onları nüfusunun diğer Balkan devletlerinden farklı olarak çok dinli karakteri Arnavut ulus bilincinin, dinden ziyade dil etrafında gelişmesine neden olmuştur. Bu da onları, diğer Balkan milliyetçiliklerinden farklı kılmaktadır. Ayrıca Yunanistan ve Sırbistan'da 1830'lu Romanya'da 1860'lı yıllarda Bulgaristan'da da 1878'den itibaren kurulan devletlerin aksine Arnavutluk'ta önceden oluşmuş bir devlet yapısı bulunmamaktadır. Bu da dışarıdan destek almadan tepkisel nitelikte bir milliyetçiliğin varlığını göstermektedir. (Clayer, 2013, s.3). Bu çalışmada Arnavut milliyetçiliğinin doğuşu, özellikleri ve Naim Frashëri'nin eserleri aracılığıyla Arnavut ulusal bilincinin oluşumundaki etkilerine değinilecektir.

I. ARNAVUT ULUS BİLİNCİNİN DOĞUŞU

Millet kavramı modern bir kavramdır. Politik anlamıyla tarihsel açıdan çok yeni bir mefhum olup anlamı, Amerikan ve Fransız devrimlerinde olduğu gibi milleti, halkla ve devlet ile eşitleyen ulus devlettir. (Hobsbawm, 2000, s.33-34). Smith'e göre milletlerin iyi tanımlanmış ülkelere/topraklara sahip olması gerekir. Fakat söz konusu toprak parçası herhangi bir yer değil, tarihi bir toprak, yurt olmalıdır. (Smith, 2010, s.25). Nitekim Osmanlı Devleti özelinde baktığımızda Yunanistan, Sırbistan, Romanya, Bulgaristan gibi Balkan devletleri, 19.yüzyılda milli temelde haklar olarak yeni statü ve bağımsızlık talep etmişlerdir. (Hobsbawm, 2000, s.39). Bu bakımdan Arnavut milliyetçiliği de 19.yüzyıldaki diğer Balkan milliyetçilikleriyle aynı bağlam içerisinde yer alır. Yani yüzyılın başında ortaya çıkmıştır; ancak 19. yüzyılın ikinci yarısında önem kazanmıştır. Oluşumu ve yayılmasındaki yavaşlığın nedeni olarak çok dinli yapısının olumsuz etkisinin yanı sıra sınırlı bir iktisadi kalkınmanın, etkili bir iletişim ağının yokluğunun, okuma- yazma oranının düşüklüğünün, eğitimdeki gelişmenin zayıflığının ve özellikle de bu milliyetçiliği bir devlet inşa süreci içinde üreten bir devletin ya da başka bir deyişle irredantist bir politikasının olmamasının bir sonucu olduğu söylenebilir. Ancak bununla birlikte Arnavut milliyetçiliğinin gelişmesinde bir takım devindirici güçlerin varlığı da kuşkusuz mevcuttur. Arnavut milliyetçiliğinin öncelikle Helenizm'e tepki olarak geliştiğini söyleyebiliriz. Bunun yanı Osmanlı Devleti'nin tutumu da bir Arnavut ulusal varlığının beyan edilmesinde önemli rol oynamıştır. (Clayer, 2013, s.551-553).

Arnavutların ulus devletlerini kurma talepleri diğer Balkan uluslarından farklı bir seyir izlemiştir. Zira Arnavutlar, Osmanlı yönetim sistemi içerisinde ayrı bir millet oluşturmayıp aksine aşiret ve dini bağlılıklarla Müslüman, Rum, Ortodoks ve Katolik olarak bölünmüşlerdir. Tanzimat döneminde yapılan reformlar çerçevesinde nüfusun dine göre bölündüğü millet sistemi yerine kimlik ölçütünün dilsel ve kültürel hale geldiği yeni bir gerçeklik oluşmuştur. Buna bağlı olarak Osmanlı merkezi hükümeti 1848 ve 1849 arasında Arnavutluk'a da birtakım yeni kurallar getirmek istemiş ve onlara dolaysız vergi ve zorunlu askerlik hizmeti dayatmıştır. Ancak bunlar hem halk hem de bölge soyluları tarafından hoş karşılanmamıştır. Bu durum, süreç içerisinde genel bir ayaklanmaya neden olmuş ve bölgeyi karışıklığa sürüklemiştir. Berlin Antlaşması ile Arnavutların yaşadıkları toprakların Karadağ ve Yunanistan'a verilmesi Arnavutların ulusal bilinçlenmesinde önemli rol oynamış ve bu durum ayrıca Osmanlı Devleti'nin zayıflığını da gözler önüne sermiştir. (Ahmad, 2017, s.75-76). Bu nedenle 1878'de yabancıların Arnavutların ulusal topraklarını ele geçirilmesinin önüne geçmek için 1878'de Prizren Birliği, kurulmuştur. (Jelavich, 2013, s.88). Arnavutlar, Berlin Konferansı görüşmelerinde öncelikle Arnavut ulusunun tanınmasını talep etmişler ancak bu talep reddedilmiştir. Bu dönem içerisinde Arnavut aydınlar standart bir dil yaratarak, dinsel bölünmenin etkilerini mümkün olduğunca azaltmak istemişlerdir. Ayrıca milliyetçi taleplerinin desteklenmesi için tarihten yararlanarak Arnavut halkının kökenlerine ilişkin çalışmalar yapılmış, ulusal kahramanlar efsaneleştirilerek bir Arnavut geçmişi oluşturulmuş ve ulusal bir kimlik meydana gelmesi amaçlanmıştır. (Syzo, 2015,s.87). Arnavutlar için din birleştirici olmaktan ziyade ayrıştırıcı bir nitelik taşıdığı için ilk Arnavut milliyetçileri, Arnavut kültürel kimliğini dilde aramışlardır. (Hobsbawm, 2000, s.72). Nitekim dil, Balkan milliyetçiliklerinin hepsinde olduğu gibi Arnavutlarda da önemli olmuştur. Dil, bilgiye, ilerlemeye, medeniyete erişmenin bir yolu olarak görülmüş, herkesin anlayabileceği bir yazı dili oluşturarak bu dilin öğretilmesi ve genel anlamda da okulların açılmasına çalışılmıştır. (Clayer, 2013, s.553). Nitekim dil, kurala bağlanıp standart hale getirilip yayıldıktan sonra bir şekilde grubun kökensel birliğini ifade etmeye yaramaktadır. Siyasal açıdan da toplumsal bir bağ tesis etmektedir. (Dieckhoff, 2018, s.98).

Okullar, Hobsbawm'ın da belirttiği gibi 19.yüzyılda milliyetçiliğin gelişmesinde önemli kurumların başında geldiği gibi, dil ve sözlük çalışmaları da imparatorluklar için genel olarak siyasi ve kültürel sorun teşkil etmeye başlamıştır. (Anderson, 2014, s.87,99). Bu bağlamda Arnavut kültürel hayatı için atılan adımlardan biri Avusturyalı araştırmacının çalışmaları olmuştur. J.G. von Hahn, bir gramer, bir sözlük ve folklor derlemesi yayınlamıştır. Bunun yanı sıra Avrupalı tarihçiler de onların, Balkanların bilinen en eski sakinleri olan İliryalıların torunları olup Arnavutların da antik bir mirasa sahip olduklarını ileri sürmüşlerdir. (Jelavich, 2013, s.89).

Arnavutçaya olan ilgi Prizren Birliği'nin kurulmasından sonra artmış ve durumdan faydalanarak Arnavutlar, daha fazla özerklik, okul ve Arnavutçanın kendi yazısıyla birlikte kullanılmasını talep etmişlerdir. Bunun dışında 1879'da İstanbul'da Arnavut Cemiyet-i İlmiyyesi kurulmuştur. (Ahmad, 2017, s.76). Üç dine mensup Arnavutlardan oluşan bu derneğin başkanlığını Şemsettin Sami Frashëri yapmış, kardeşi Naim Frashëri de sonradan bu oluşuma katılmıştır. Dernek tüzüğünün önsözünde bütün aydınlanmış milletlerin kendi dillerinde yazı yazarak uygarlaştıkları belirtilmiş ve bu yüzden dernek, Arnavutça yazılmış ya da yabancı dillerden tercüme edilmiş eserleri yayınlayacağını, Arnavutların bulunduğu yerlerde şubeler açacağını, haftalık dergi çıkartarak ayrıca gelirlerinin bir kısmı ile Arnavut okulları açılması için çalışacağını ilan edilmiştir. (Skendi, 1967, s.119-120). İstanbul'da bulunan Arnavutlar, özellikle Şemsettin Sami, Naim Frashëri kardeşler ve Yani Vreto, 1879'da bir alfabe geliştirmiş ve bir alfabe kitabı hazırlamıştır. Bunun yanı sıra 1884- 1885'te İstanbul'da Drita adlı dergi yayınlanmış, matbaanın açılmasından sonra Frashëri kardeşler ve Yani Vreto tarafında yazılmış ders kitapları 1886'dan itibaren çıkartılmıştır. (Clayer, 2013, s.238).

Prizren Birliği, genel olarak Arnavutların yaşadıkları bölgelerin bir vilayet olarak birleştirilmesi, Arnavut memurların alınması, Arnavutça eğitim verilmesi, Arnavut okullarının açılması, bölgeden toplanan vergilerin yine bölge için harcanması, Arnavutlar tarafından oluşacak bir meclisin seçilmesi, tüm dinlere özgürlük tanınması gibi talepler de öne sürmüştür. (Smakaj, 2002, s.115). Osmanlı Devleti, başlangıçta Balkanlardaki Yunan ve Slav yayılmasına karşı bu faaliyetleri desteklemiştir. (Ahmad, 2017, s.76). Fakat otonom Arnavutluk fikrini geliştirmeye çalıştığı gerekçesiyle Prizren Birliği ve dernek 1881'de dağıtılmıştır. (Bige, 1991, s.386). Birliğin dağıtılıp yasaklanmasının ardından okullarda Arnavutça eğitimin yanı sıra Arnavutça yayın yapılması, kitap basılması engellenmiş ve Görüce'deki ilk Arnavut okulu dahil okullar kapatılmıştır. (Karakoç ve Yavaş, 2018, s.679). Fener Rum Patrikhanesi de Yunancanın etkinliğini kaybetmesi ve ileride bağımsız bir Arnavut Kilisesi kurulması anlamına gelebilecek bir durum oluşturabileceği için Ortodoks Arnavutlar için Arnavutça eğitime karşı çıkmıştır. (Skendi, 1967, s.133). Prizren Birliği dağıtılmasına rağmen, Arnavut aydınları üzerinde onlarca yıl güçlü bir etki yaratmaya devam etmiştir. Komşu Balkan devletlerinin yayılmacı politikalarına karşı ilk bariyer olmuş ve imparatorlukta milliyetçi hareketi idari ve kültürel özerklik taleplerinde birleştirmiştir.(Vickers, 2001, s.42).

Arnavut milliyetçiliği 1896'ya kadar Avrupa'daki toprakların yitirilmesi tehdidi nedeniyle Helenizm ile ilişkili/karşıtlık içinde gelişmiş 1899'den sonra da Rumeli'nin olası parçalanması fikri kimlik inşası sürecinde önemli yer tutmuştur. (Clayer,2013, s.192). Osmanlı Devleti 4 Eylül 1912'de Arnavutluk'un otonomisini kabul etmek zorunda kalmış ve Balkan Savaşı'nın başlaması ile birlikte Arnavutlar 28 Kasım 1912'de bağımsızlığını ilan etmiştir. Londra Konferansı'nda Arnavutluk, müstakil bir prenslik olarak tanınmıştır. (Bige, 1991, s.386-387).

2.ARNAVUT MİLLİYETÇİLİĞİNDE NAİM FRASHËRİ'NİN ÖNEMİ

Naim Frashëri 25 Mayıs 1846'da Yanya vilayeti'nin Ergiri sancağının bir kazasında bulunan Fraşiri (Frashëri) köyünde doğmuştur ve Şemsettin Sami'nin de ağabeyidir. Zosimea Rum Lisesi'nde okuması nedeniyle Yunanca, Fransızca ve İtalyanca bilmektedir. Bir süre Berat'da idare memuru olarak çalışmış, 1874- 1877 yılları arasında Saranda'da gümrük müdürlüğü yapmıştır. 1879-1882 yılları arasında Yanya'da ikamet eden Naim Frashëri'nin bu dönemde diğer ağabeyi Abdül Bey (Frashër) tarafından kurulan Prizren Arnavut Birliği'nin faaliyetlerine katılıp katılmadığı belli değildir. 1882'de İstanbul'a yerleşmiş ve Matbuat Kalemi Müdürlüğü'nde çalıştığı süreçte Arnavut Cemiyet-i İlmiyye'sinin kültür kolunda faaliyet göstermiştir. 1884'te Drita adı verilen Arnavutça aylık bir dergi çıkartmaya başlamış ve 1897'de Görüce'de bir Anavut okulunun açılmasında yer almıştır. 19 Kasım 1900'de İstanbul'da vefat etmiştir. (Aruçi, 1996, s.195-196). Eğitim, kültür ve yayın faaliyetleri ile düşüncelerine yaymaya çalışırken, öte yandan Arnavutların dini bakımdan heterojenliğini Bektaşilik ideolojisi ile harmanlayarak Arnavutluk bilincini etkinleştirmeye çalışmıştır.

2.1.EĞİTİM-KÜLTÜR FAALİYETLERİ

Şemsettin Sami ve Naim Frashëri, Arnavutça okuma yazma öğrenilmesinin ve bir Arnavut ulusunun varlığı fikrinin yaygınlaştırılmasının en etkin mimarı olmuşlardır. Ayrıca ulusun varlığının köklü bir geçmişe dayandığı tezi Şemsettin Sami'nin yanı sıra Naim Frashëri'de de karşımıza çıkar. Nitekim Naim Bey, yazılarında Arnavutların kökenini Avrupa'nın en eski uluslarından olan Pelasgoslar'a dayandırarak yiğitlik vasfı olan bir Arnavut ulus imgesi ortaya çıkartarak, Arnavutların geçmişte krallıklar kurmuş ve ihtiyar meclisleri ile kendini yönetmiş bir ulus olduklarını belirtir. (Clayer, 2013, s.244,252-253). Pelasgos tezi Arnavut milliyetçiliğinin temelinde yer alır. Naim Frashëri'ye göre Hindistan'dan Avrupa'nın sonuna kadar milletler Ari ırkına mensuptur. Ardından da Pelasgoslar yani günümüzdeki Arnavutlar gelmektedir. (Syzo, 2015, s.115). Ancak Arnavutlar şu anda Osmanlı İmparatorluğu'na hizmet etmektedir. Bundan böyle ulus, artık kendisi için bir şeyler yapmalı yani birleşerek kendi dillerinde okuyup yazabilmelidir. (Clayer, 2013, s.253)

Naim Frashëri için dilin saflığı tek başına ulusal uyanış yeterli değildir. Zira yazılan eserlere vatansever içerikler de eklenmelidir. Onun, Türkler karşı verdiği savaşların anlatıldığı uzun bir şiir olan *İskender Bey* adlı eseri buna bir örnektir. Müslüman olması açısından İskender Bey'in[1] bir Hristiyan olarak Osmanlılarla savaşmasını görmezden gelir; zira Naim Bey, dini farklılıkları görmezden gelerek aynı kandan gelmenin önemine dikkat çeker. Çünkü sonuçta İskender Bey, bir Arnavut olarak ülkenin kurtuluşu için savaşmıştır ve Naim Frashëri onu, birleşmenin sembolü bir ulusal kahraman haline getirmiştir. (Skendi, 1967, s.123). Nitekim ona göre Arnavutların artık yaşamlarında tıpkı İskender Bey zamanındaki gibi geçmişin özgürlüğünün, bağımsızlığının ve büyüklüğünün tekrarlanması gerektiğini savunur; çünkü Arnavutlar birinci sınıf bir halktır. (Abazı ve Doja, 2013, s.867). Naim Frashëri, burada aslında tarihten ziyade siyasetle ilgilidir. Arnavutları devrime teşvik etmeyi, onları zamanın ve geleceğin olaylarına ideolojik olarak hazırlamayı amaçlamıştır. (Doja, 2012, s.121).

Naim Frashëri, 1886'da Bükreş'te bir okuma kitabı çıkartmıştır. Burada Arnavutları, Yunan, Latin ve Slav ırkından ayı tutarak, Geglerin Toskların, Müslümanların, Ortodoksların, Katoliklerin, Sünni ve Bektaşilerin tek olduğunu yani Arnavut olduğunu ifade etmiştir. Zira ona göre hepsi bir Tanrıya inanmakta, aynı kandan gelmekte ve aynı dili konuşmaktadır. Yani başka bir deyişle, tüm Arnavutları aynı annenin oğulları olarak görmektedir.

[1] Asıl adı Gergi (Gjerg Georges) olup Batı kaynaklarında adı Scanderbeg şeklinde geçen İskender Bey, Osmanlılarla çeyrek asrı geçen mücadeleleriyle Arnavutluk'ta milli halk kahramanı olarak kabul edilir. Ayrıntı için bkz. (İnalcık, 2000, s.561- 563).

Böylelikle ulus ve din arasında bir birliktelik kurar. Tüm Arnavutlar bir ulus, bir aşiret ve bir ailedir. Bu bağlamda dilleri, örfleri, kanları, kalpleri, zihniyetleri ve soyları aynıdır. Ulusu ilerlemeye ve medeniyete götürmek için de dinin bölmediği bir ulus imgesi yaratır. 1886'da Yunanca yayınlanan daha sonra Arnavutça'ya çevrilen *"Arnavutların Gerçek Arzusu" a*dlı şiirinde Osmanlıları, "zorba" olarak göstererek burada Türk ve Arnavut farklılığının altını çizer. Bu karşıtlık diğer Hristiyan Balkan milliyetçiliklerinin hepsinin ortak özelliği olan Türkler ile oluşan husumetin oluşturulması sürecine dahil edilir. Böylelikle Müslüman ya da Hristiyan Arnavutların Türklerle olan ortak dine rağmen aralarında bir bağ olmadığına yönelik bir milliyetçilik inşa edilmiştir. (Clayer, 2013, s.255, 348-349, 356-357).
Naim Frashëri, Arnavutluk tarihi ile ilgili bilgilerin yanı sıra çocuklara ahlak kuralları öğretmek için kitaplar hazırlamıştır. 1890'da Arnavutça yazdığı *Yaz Çiçekleri* adlı şiir kitabında Arnavut milli kimliğini ortaya koymaya çalışmıştır. (Yerdemir, 2023, s.412). Burada yaşamdaki her şeyin bir döngüde olduğu yani yenilenip yeniden doğduğu gibi yurttaşların kaderinin de yeniden doğacağı ifade edilir. Yani Arnavutların da kölelikten ulusal özgürlüğe doğru evrileceği öngörüsünde bulunmuştur. Naim Frashëri'ye göre herkes ölse bile dil ve ana vatan Arnavutluk sonsuza kadar yaşayacaktır. (Abazı ve Doja, 2013, s.871).

2.2.BEKTAŞİLİK

Bektaşilik, Balkanlardaki ve Anadolu'daki en önemli sufî tarikatlarından biridir. Osmanlı Devleti'nin son yüzyıllarındaki çeşitli gelişmelerden dolayı, Balkanların batısı ve Arnavutça konuşulan bölgeler Bektaşi tarikatı taraftarları için bir sürgün yeri olarak hizmet etmiş ve bu nedenle Bektaşilik, 19.yüzyılın sonunda bölgede giderek etkin olmuştur. (Doja, 2012, s.116). Naim Frashëri, Arnavut milliyetçiliğini Bektaşilik ile özdeşleştirmiştir. Zira Arnavutluk'un çok dinli yapısı milli kimliğin inşasında büyük bir tehdit olmuştur. 1896'da yazmış olduğu *Bektaşilerin Defteri* adlı eserinde Bektaşiliğin Arnavutların milli dini olması gerektiğini savunmuş ve Bektaşi terminolojisini Türkçenin hakimiyetinden kurtarmak için Bektaşilikte bulunan yerleşik ünvanları Arnavutçaya tercüme etmiştir. (Keskin, 2023, s.418).
Şemsettin Sami Frashëri, Arnavutlar arasında Sünni Müslümanların yanı sıra Bektaşi Müslümanlarının da var olduğunu öne çıkartmıştır. Naim Frashëri ise Bektaşi öğretisini kullanarak ulusal kimlik inşası üzerine tek bir Allah inancı koyarak 1890'lı yıllarda Bektaşiliğe milliyetçi bir boyut kazandırarak onu dönüştürmeye çalışmıştır. Tarikatın liderlerine baba diye seslenerek onlara ulusun bilgisi, selameti, refahı ve ilerlemesi için çalışma misyonu yüklemiştir. Zira ona göre tarikat liderleri ancak milliyetçi bir tavır benimsediklerinde onlara baba ya da rehber denilebilmektedir. 1898'de yayınlanan *Kerbela* kitabında Arnavutlara aynı aileye ait olduklarını, din farklılıklarına rağmen bölünmemiş olduklarını çünkü tek bir Allah inancına sahip olduklarını belirtmiştir. İlerleyen süreçte Naim Frashëri, gibi Arnavut milliyetçilerinin de etkisiyle Bektaşiliğin Arnavut milliyetçiliğinin gelişimine yaptığı katkı Osmanlı makamlarının kuşkusunu çekmiş ve bazı tekkeler kapatılmıştır. Bu durum Abdülhamid rejimine muhalefeti güçlendirirken resmi din konusunda Sünnilik ve Bektaşilik arasındaki karşıtlığı arttırarak Arnavut kimliği ile örtüşmüştür.(Clayer, 2013, s.370-372, 382). Naim Frashëri, eserde ayrıca Bektaşi liderlerinin rolünü belirtmiştir. Onların sadece sevgi, kardeşlik, birlik değil aynı zamanda tüm Arnavutlar arasında dostluğu da yönlendirdiklerini ifade etmiştir. Çünkü ona göre Bektaşiler, tüm halklarla kardeştir. Diğer Müslümanları ve Hristiyanları yürekten severek tüm halklarla iyi geçinirler. Her şeyden önce anavatanı ve vatanseverleri severler. Bektaşi liderleri, Arnavutluğun kurtuluşu, onların eğitimi, kültürü ve dilleri için her türlü ilerleme ve çalışma için ileri gelenlerle birlikte hareket etmelidir. Müslümanların Hristiyanlardan, Hrisityanların da Müslümanlardan ayrılmasına izin vermemelidir.

Naim Frashëri ayrıca "*Dine bakmayın, anavatana bakın. Din bizi ayırmamalı ve boyunduruk altına almamalı çünkü biz ne Türk, ne Yunan ne de Bulgarız. Biz Arnavutuz"* sözleri ile ulus bilincinin altını çizer. (Abazi ve Doja, 2013, s.868, 870). Zira Osmanlı Devleti ile aynı inanca sahip olmak diğer Balkan ülkelerinin aksine ulusal mücadeleyi zora sokmuştur. Bu nedenle dinin ötesine geçerek milliyetçi bir felsefe oluşturmayı amaçlamıştır. Tıpkı Paşko Vasa'nın[2] ünlü şiiri *Ah Zavallı Arnavutluk*'ta olduğu gibi. Paşko Vasa da tüm Arnavutların kardeş olduğu, kilise ve camiye aldırılmaması gerektiği, Arnavutların inancının aslında Arnavutçuluk olduğunu belirtmiştir. Böylelikle de dini bağlılıklardan bağımsız bir birleşme amaçlanmış ve ulusal kurtuluş mücadelesine kavramsal bir güç kazandırılmak istenmiştir. (Kola, 2018, s.229).

SONUÇ

19.yüzyılda Rumeli topraklarının farklı ulus devletlere ayrılması Osmanlı Devleti'nin çözülmesini hızlandırmıştır. Arnavutların yaşadığı toprakların Slavlar ve Yunanlar tarafından paylaşılması durumu karşısında Osmanlı Devleti'nin buna bir çözüm üretememesi Arnavutların topraklarını milliyetçi saiklerle korumasını zorunlu hale getirmiştir. Çoğunluğu Müslüman olmakla birlikte dini bakımdan heterojen nüfus yapısı nedeniyle Arnavut milliyetçiliği hedeflerini meşrulaştırmak için dil, tarih, ortak soy ve gelenek gibi çeşitli kültürel kodlar kullanmıştır. Bu ideolojide Arnavut'un, herşeyden önce bir Arnavut olduğu iddia edilerek dini farklılıklar önemsizleştirilmiştir. Bu bağlamda Arnavut ulusal kimliğinin oluşumunda Naim Frashëri, son derece önemli rol oynamıştır. Arnavutçanın öğretilmesi, yaygınlaştırılması ve eğitim dili olması için büyük çaba sarf ederek çocukların eğitimine büyük katkılar yapmıştır. Arnavutların geçmişini Pelasgoslara dayandırarak Arnavutları eski ve köklü bir soy çizgisine dayandırmıştır. Bunu yanı sıra bir Hristiyan olmasına rağmen İskender Bey'i Osmanlı Devleti'ne karşı ulusun kurtuluşu için savaşan milli bir figür olarak ortaya koymuştur. Zira ona göre Arnavutlar dinin bölemediği bir ulustur. Arnavutları diğer milletlerden ayırarak, din fark gözetmeden Türk, Hristiyan ya da Slav olmadıklarının altını çizmiştir. Ulusal mücadelede İslamiyetin ortaya çıkarabileceği farklılıkları Bektaşilik ile Arnavutluğu özdeşleştirerek aşmaya çalışmıştır.

KAYNAKÇA

Abazı, E. Ve Doja, A. (2013). "Furthern Considerations on the Politics of Religious Discourse: Naim Frashëri and his Pantheism in the Course of Nineteenth Century Albanian Nationalism", *Middle Eastern Studies*, V.39, N.6, s.859-879.

Ahmad, F. (2017). *Jön Türkler ve Osmalı'da Milletler Ermeniler, Rumlar, Arnavutlar, Yahudiler ve Araplar*, Çev. Ayşen Gür, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniveristesi Yayınları.

Anderson, B. (2014). *Hayali Cemaatler Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, Çev. İskender Savaşır, İstanbul: Metis Yayınları.

Aruçi, M. (1996). "Naîm Fraşiri", *TDVİA*, C.13, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s.195-197.

Bige, M.L. (1991). "Arnavutluk", *TDVİA,* C.3, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s.383-390.

Clayer, N. (2013). *Arnavut Milliyetçiliğinin Kökenleri Avrupa'da Çoğunluğu Müslüman Bir Ulusun Doğuşu*, Çev.Ali Berktay, İstanbul: İstanbul Bilgi *Üniversitesi* Yayınları.

Dieckhoff, A. (2018). "Siyasal Milliyetçiliğe Karşı Kültürel Milliyetçilik mi?", *Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek Kuramlar ve Uygulamalar* içinde bölüm. Haz. A. Dieckhoff, C. Jaffrelot, Çev. D. Çetinkasap, İstanbul: İletişim Yayınları.

[2] Katolik bir Arnavut olan Paşko Vasa hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. (Olgun, 2019).

Doja, A. (2012). "The Politics of Religious Dualism: Naim Frashëri and His Elective Affinity to Religion in the Course of 19th-Century Albanian Activism", *Social Compass*, S.60(1), s.115- 133.

Gencer, A.İ. (1992). "Berlin Antlaşması", C.5, s. 516-517, İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları.

İnalcık, H. (2000). İskender Bey, *TDVİA*, C. 22, s.561-563, İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları.

Jelavich, B. (2013). *Balkan Tarihi 2 20. Yüzyıl*, Çev. Zehra Savan, Hatice Uğur, İstanbul: Küre Yayınları.

Karakasidou. A. N. (2010). *Buğday Tarlaları Kan Tepeleri Yunan Makedonyasında Millet Olma Aşamasına Geçiş Süreçleri 1870- 1990,* Çev. Nurettin ElHüseyni, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Karakoç, E., Yavaş, M. (2018). "İkinci Meşrutiyet Döneminde Arnavutların Eğitim Çalışmalarında Önemli Bir Aşama: Elbasan Maarif Kongresi", *Belleten*, C.82, S.294, s.675-698.

Keskin, A. (2023)."Arnavut Bektaşiliği-Türk Tasavvuf Kültürü Etkileşimleri ve Konu Hakkında Yapılan Başlıca Çalışmalar", *Prof.Dr. Bilgehan Atsız Gökdağ Armağanı*, Ed. Osman Karatay, Ankara: Akçağ Yayınları.

Kola, M (2018). "Modern Arnavut Siyasi Söyleminde Ulusal Rönesansın Doğuşu", *V. Yıldız Sosyal Bilimler Kongresi,* s.225-231.

Olgun, S. (2019). "Katolik Bir Osmanlı Bürokratı ve Arnavut Milliyetçisi Paşko Vasa Paşa (1825- 1892), *Balkan Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C.8, S.2, s.295- 332.

Skendi, S. (1967). *The Albanian National Awakening 1878-1912*, New Jersey: Princeton University Press.

Smakaj, G. (2002). "Sultan II. Abdülhamid Devrinde Arnavut milliyetçiliği Meselesi (1878- 1908", Mediterranean Jounal of Humanities, S.12, 113- 126.

Syzo, E. (2015). *Şemsettin Sami'nin Milliyetçilik Anlayışı*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Todorova, M. (2013). *Balkanlar'ı Tahayyül Etmek,* Çev. Dilek Şendil, İstanbul: İletişim Yayınları.

Vickers, M. (2001). *The Albanians A Modern History*, London-New York: I.B. Tauris.

Yerdemir, Ş. (2023)."Naîm Frâşirî ve Türk ve Fars Edebiyatında Öne Çıkan Eserleri", *İstanbul Üniversitesi Türkiyat Mecmuası,* S:42, s.403-422.